

مطالعه ایجاد بازار بورس محصولات کشاورزی در ایران

مجری طرح: پژوهشکده اقتصاد دانشگاه تربیت مدرس
کارفرما: موسسه پژوهش‌های برنامه ریزی و اقتصاد کشاورزی
مدیر مسئول طرح: دکتر رضا حسینی
زمان خاتمه طرح: ۱۳۸۱
واژگان کلیدی: بورس، محصولات کشاورزی، بازار سلف، ریسک

خلاصه‌ای از نتایج و کلیات تحقیق:

رشد تولیدات بخش کشاورزی و نیل به خودکفایی در تولید محصولات اساسی این بخش، از اهداف مهم کشور بعد از انقلاب بوده است. تاکید بر محوریت بخش مذکور در برنامه‌های اول و دوم توسعه اقتصادی دال بر صحت این مدعاست. به منظور توسعه این بخش و در نتیجه به حرکت درآوردن چرخهای اقتصادی جامعه، توجه به بخش مالی در کنار بخش واقعی اقتصاد امری ضروری است که با طراحی و ایجاد بازارهای مالی و نهادهای فعال در این بازار همچنین به کارگیری ابزارهای مالی مناسب امکان پذیر است. یکی از این نهادها که با راه اندازی آن با توجه به کارکردهای اقتصادی و منافع اجتماعی آن، گام مثبت و سازنده‌ای در رسیدن به هدف فوق برداشته می‌شود، بورس محصولات کشاورزی است. بورس محصولات کشاورزی بازار سازمان یافته‌ای است که در آن ابزارهای مالی (قراردادهای پیمان آتی، اختیار معامله کالا، اختیار معامله قراردادهای پیمان آتی) مربوط به کالا معامله می‌شود.

این تحقیق مشتمل بر ۹ فصل است که فصل اول به بیان کلیات و تعریف واژگان کلیدی در این تحقیق می‌پردازد. در فصل دوم ابزارهای داد و ستد پذیر در بورس کالا شامل قرارداد تحویل آتی، قرارداد پیمان آتی، قرارداد اختیار معامله و قرارداد معوضه کالا مورد بررسی قرار می‌گیرد و مزایا و معایب این قراردادها بررسی می‌شود. در فصل سوم شرکت کنندگان در بازار، نهادها و روشهای مورد نیاز برای خرید و فروش قراردادهای آتی بورس کالاهای کشاورزی و همچنین کارگزاری‌ها، نهادهای تسویه، جریان سفارش، نظام ودیعه، تحویل فیزیکی کالاها و راه‌های مختلف برای نقد شدن قراردادهای مورد بررسی قرار گرفته‌اند.

در فصل چهارم، تاریخچه و ساز و کارهای اجرایی بورسهای کشاورزی در کشورهای مختلف مورد بررسی قرار گرفته که طی آن هیات تجارت شیکاگو، بورس کالای وینپگ، بورس بازرگانی و قراردادهای آتی برزیل، بورس غلات توکیو، بورس کالای چین، بورس کالای سنگاپور، بورس کالای کوالالامپور، بورس قراردادهای آتی جاکارتا و بورس کالای صوفیه بررسی شده و فصل پنجم به بررسی وضعیت بازار سلف در ایران می‌پردازد که طی آن بازار سلف قند تبریز، بازار غیررسمی طلا و سکه تهران، بازار سلف ارز، بازار سلف نفت و بازار غیررسمی طلای آب شده و سکه اصفهان مورد مطالعه قرار گرفته است.

در فصل ششم، ابتدا مزایای حضور بورسهای آتی کالا-بویژه محصولات کشاورزی-در اقتصاد ایران و سپس به منظور شناخت موانع شکل‌گیری بورسهای آتی کالا، تنگناها و محدودیتهای ایجاد و گسترش این بازارها و زمینه‌های قانونی و نیز مشکلات فقهی به‌کارگیری ابزارهای دادوستد آتی در اقتصاد ایران بررسی و فصل ۷ به اولویت بندی محصولات کشاورزی برای ورود به بورس کالا می‌پردازد، از آنجائیکه برای اولویت بندی ورود محصولات کشاورزی به بورس لازم است شاخصهای خاصی با توجه به شرایط و محدودیتهای خاص کشورمان تعیین و مشخص گردد، لذا برای این منظور چند شاخص متداول برای بررسی ورود محصول به بورس کالا در نظر گرفته می‌شود. از جمله این شاخص‌ها، میزان فسادپذیری محصول، درجه انحصار خرید و فروش توسط دولت و سازمانهای ذیربط (میزان دخالت دولت)، ریسک قیمت، میزان تولید محصول، سطح زیر کشت و عملکرد در هکتار و ارزش تولید محصول در کشور، میزان اهمیت در بورسهای جهان و سهم کالا در سبد مصرفی خانوار است. سپس با بررسی وضعیت شاخص فوق در مورد ۱۲ قلم از محصولات عمده کشور تحلیل‌های موردنظر انجام گردیده است.

در فصل هشتم، مطالعه پنبه بعنوان یکی از زیربخشهای کشاورزی مورد بررسی قرار گرفته و پس از ذکر توضیحاتی در خصوص مشخصات پنبه و روند و میزان تولید آن، بازرگانی داخلی، بازرگانی خارجی، و قیمت‌ها و سیاستهای کنترل آن بررسی شده و نهایتاً فصل نهم به بررسی قراردادهای موجود در بازار پنبه ایران و اهمیت ایجاد بورس پنبه در ایران از بعد منطقه‌ای می‌پردازد.